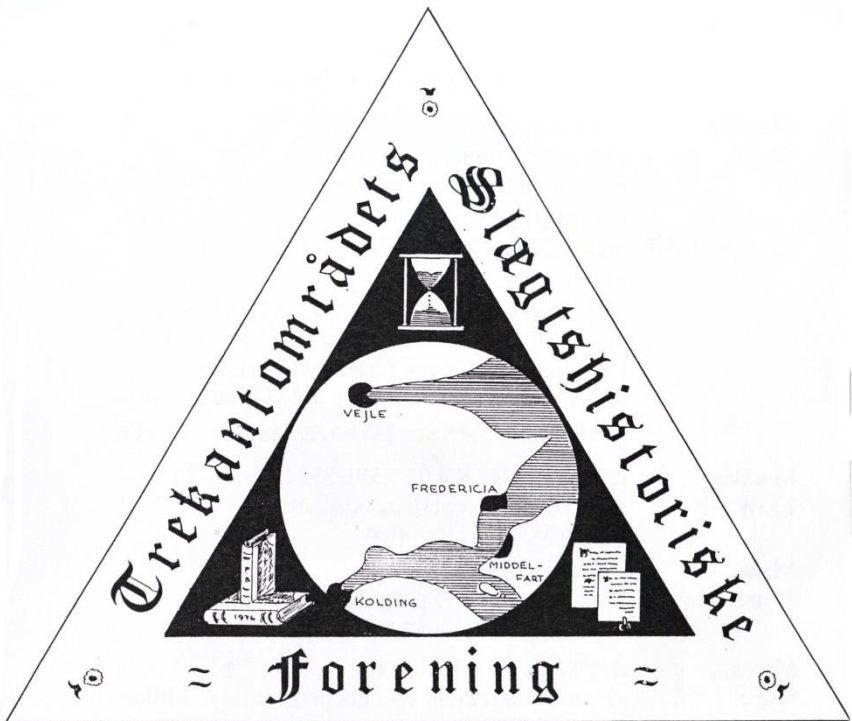

Slægts – Tidende

for
Trekantområdet

Udgiwet af Trekantområdets Slægtshistoriske Forening

Nr.: 29

December

Sæson 2013/14

Bestyrelse

- Formand:** Jesper Ratjen, Majvænget 66, 6000 Kolding
☎ 7551 8063, e-mail: j.ratjen@stofanet.dk
- Næstformand,
redaktør:** Kai Aurbo, Borggårdsparken 38, 7080 Børkop
☎ 7586 8315, e-mail: kaiaurbo@gmail.com
- Kasserer,
bladudvalg:** Jonna Qvortrup, Prangervej 82, 7000 Fredericia
☎ 7592 9678, e-mail: jonnaqvortrup@hotmail.com
- Sekretær:** Niels Thomsen, Agatvænget 7, 7000 Fredericia
☎ 7624 0673, e-mail: aase.niels.thomsen@gmail.com
- Bibliotekar:** Nina Andersen, Cohrsvej 4, 7000 Fredericia
☎ 3163 1030, e-mail: ninariet7@yahoo.dk
- Forlystelsesråd,
bladudvalg:** Vita Horsmark, Tunøvænget 13, 5500 Middelfart
☎ 6441 4456, e-mail: horsmark1@stofanet.dk
- Suppleant:
(Moccamester)** Hanne Olsen, Vesterdalsvej 6, 7000 Fredericia
☎ 4041 1879, e-mail: hannejonolsen@gmail.com
- Suppleant:
(ass. Moccamester)** Irene Hansen, Hørvænget 25, Ågård, 6040 Egtved
☎ 7555 4718, e-mail: panduro@profibermail.dk

Møder afholdes den 2. mandag i månederne september-april og ofte i samarbejde med Lillebælt Folkeuniversitet (FU). De begynder kl. 19.15 og afholdes på LOKALHISTORISK ARKIV, Frederik III's Vej 6, Fredericia. Mødelokalet er åbent fra kl. 18.30, således at der er lejlighed til slægts snak og til at benytte foreningens bibliotek. Møderne indledes med ”medlemmernes 10 minutter”, hvor der kan fortælles om gode oplevelser, givtige kilder, læses op, gives tips osv. Udlån fra foreningens bibliotek sker i forbindelse med møderne og der vil altid være hjælp at hente til tyding af gotisk skrift eller ideer til at komme videre. Kaffe/te ”ad libitum” 5 kr.

Medlemskab (incl. abonnement på ”Slægts - Tidende” og ”Slægten”)
pr. år 190 kr. – par 260 kr. GÆSTER ER VELKOMNE. Gæstebilletter 35 kr. pr. foredrag.

<http://www.trekanten-slaegt.dk>

WEB – master: Kai Aurbo.

Seneste medlemsmøder.

Alle referater fra møderne finder du i sin fulde længde på foreningens hjemmeside:
www.trekanten-slaegt.dk

Referat fra medlemsmøde den 9. september 2013.

Af Niels Thomsen, sekretær.

Tema: ”Træk af kvindens liv omkring 1700-1970” ved Jørgen Peder Clausager, fhv. arkivleder i Fredericia, nu Øster Vrå, Vendsyssel.

I samarbejde med Lillebælt Folkeuniversitet. 44 medlemmer deltog.

Formanden bød velkommen og indledte med en omtale af de bøger foreningen har modtaget til vort bibliotek. Desuden har vi modtaget en del interessante bøger, som vil blive udbudt på auktion på mødet d. 11. november.

Jørgen Peder Clausager (billedet) har i sin tredje alder, efter at være flyttet til Øster Vrå, beskæftiget sig med lokalhistoriske emner, der relaterer sig til sogne i det nordøstlige Vendsyssel, hvorfor foredraget henviser til eksempler fra lokale folketællinger i bl.a. årene 1787, 1801, 1890 og 1901.

Clausager er også engageret i stadsarkivet i Frederikshavn (omfatter de tidligere kommuner Sæby, Frederikshavn og Skagen) samt omkring mindestene og skulpturer i Sæby kommune.

Historiens udvikling

Clausager fremførte følgende interessante og tankevækkende tese:

En ting der kendetegner vor (vestlige, kristne) kultur er den vægt der lægges på det enkelte menneske. Det kan føres tilbage til kristendommen, der tillægger ethvert individ lige stor værdi i forhold til Gud – jfr. f.eks. Kristi ord om at ”I skal lade de små børn komme til mig”. Dette menneskesyn har f.eks. ført til vort demokrati, hvor hvert enkelt menneske har medindflydelse – og lige stor indflydelse – på samfundets anliggender. Det har ført til vort velfærdssamfund, hvor vi ikke tillader nogen at gå materielt til bunds, men hjælper dem til en menneskeværdig tilværelse. Dette menneskesyn smitter af på historien, så i vore dage er alle mennesker i fortidens samfund principielt lige interessante for historikeren. Det er ikke længere statsmænd og fyrster, der står i fokus for vor interesse for fortiden.

Det der er historisk interessant er, hvordan menneskene har levet, hvordan har de skaffet sig føden til dagen og vejen, hvordan har de levet med hinanden.

Set med et storpolitisk blik har vi skriftlige kilder om fyrster og krige lang tid tilbage. Kilder til den jævne befolknings historie, har vi nok kun for de sidste 2-300 år, altså beretninger der fortæller om alle grupper i samfundet.

Kvinden i dagligdagen.

Clausager omtalte specielt to emner omkring kvindens liv, nemlig forholdene for kvinderne på landet og forholdene for ugifte kvinder, som havde fået et uægteskabeligt (uægte) barn. Der er henvist til flere folketællinger, fortrinsvis fra Vendsyssel.

Omkring 1800-tallet boede en stor del af befolkningen på landet. Gårdene var fæstegårde under herregårdene og forudsætningen for en fæstebonde var, at han var gift. Det var et såkaldt livsfæste, der gjaldt i fæsterens og dennes kones levetid. Det, at der skulle være både en mand og en kone (husmoder eller madmoder) ved indgåelse af et fæste, var begrundet med, at det var nødvendigt for at drive gården, ofte sammen med yderligere tjenestefolk og børn.

Mandens arbejdsområde var drift af mark og pasning af dyr, medens kvinderne sørgede for malkning og videre forarbejdning af gårdens produkter. Det omfattede brygning, bagning, slagtning, kartning, spinding, vævning, vask, lysestøbning samt produktion af smør og ost samt hele den daglige husholdning for familie og gårdens folk. Hertil kom så børnefødsler samt pasning og opdragelse af børnene.

Ofte sås det, at gik en af ægtefællerne bort i en relativ ung alder, giftede den tilbageblevne sig ofte igen kort tid efter ægtefællens død. Den gang en praktisk foranstaltning (for at kunne blive ved gården) mere end at man giftede sig af kærlighed (som Clausager påstod, er en moderne luksus, man dengang ikke kunne tillade sig i det danske landbo-samfund)!

Var manden gået bort, kunne enkekonen dog stadig sidde som gårdbruger i en årrække, specielt hvis der var voksne børn der kunne forestå bedriften.

I byerne

Ligesom at en enke på landet kunne drive en gård gjaldt i byerne den bestemmelse, at her kunne enker, indtil 1857 drive en forretning/virksomhed videre, idet de betragtedes som økonomisk fuldt myndige. Denne mulighed forelå ikke for ugifte eller gifte kvinder, de betragtedes indtil 1857 som umyndige.

Arvelovene

Indtil 1845 var der i arvelovene en diskriminering mod kvinderne idet den lod sønner arve det dobbelte af hvad døtre kunne arve. Først i 1857 blev der indført lige arveret for alle børn. Denne arvebestemmelse havde dog ikke den store betydning, medens bønderne stadig var fæstebønder, først efter 1800-tallet, da selvejet efterhånden blev indført, fik det nogen praktisk betydning for "almindelige" mennesker. Den største betydning havde det for store jordbesiddere

(bl.a. godsejere), som med denne regel om ”dobbelt broderlod”, forebyggede en for stærk opsplitting af jordegodserne.

Stemmeret

Ved stemmerettens indførelse i perioden 1837 – 1849 gjaldt den kun for mænd og kun for dem, der ejede eller fæstede fast ejendom af en vis størrelse, havde en vis formue eller betalte et vist beløb i næringsskat. Fuld stemmeret for alle kom først i 1915.

Kvinden i lokale by- og sogneråd

Kvinderne i disse råd var pionerer på området. Først efter anden verdenskrig kom enkelte ind i sogne- eller byråd.

Ægteskaber og uægte børn

I 1800-årene var ægteskabet mellem mand og kvinde den eneste moralsk og socialt accepterede form for samliv mellem mand og kvinde. Som nævnt ovenfor også en nødvendighed for den rationelle drift af et landbrug. En forudsætning for at sætte børn i verden var også i de fleste kredse, at der eksisterede et etableret ægteskab. Der kom imidlertid en del børn til verden som uægteskabelige børn, eller uægte børn, som de blev kaldt.

Af sociale og religiøse grunde gjorde samfundet en del for at begrænse antallet af uægte børn. Et af midlerne var, indtil 1767, at lade dem der havde overtrådt det 6. bud skrive i kirken. Dette skete ved, at de formastelige i et ydmygt skriftemål stod frem i kirken og bekendte deres synd for menigheden, hvorefter der blev givet syndsforladelse af præsten.

Hvis dette uægteskabelige lejemål, som samlejet kaldtes, blev gentaget eller hvis en af parterne var gift, medførte det lejemålsbøder. Betegnelsen ”horeunge” er betegnelse for et barn avlet i utugt af et par, hvor den ene var en gift person. Disse uægte børn havde en dødelighed der var væsentlig større end den, der var gældende for børn født indenfor et ægteskab. Årsagen hertil kan være mange, men ernæringen og boligforholdene kan være en væsentlig årsag.

Fra samfundets side forsøgte man at sikre sig identiteten af faderen til det uægte barn, altså hvem skulle udlægges som barnefader. Jordmoderen kunne under veerne udspørge den fødende kvinde om hendes kendskab til barnefaderen. Vel en slags fysisk terror.

Der var tilfælde hvor moderen nægtede at opgive faderens navn. Hvis f.eks. faderen var velstillet og i det skjulte ydede bidrag til barnets opvækst. Herved slap faderen for et ydmygt skriftemål i kirken. En velhavende barnefader kunne også, mod betaling, få en kongelig bevilling til at blive fritaget for skriftemålet.

Skriftemålet blev afskaffet i 1767, da der var en tendens til at det kun var kvinden, der kom til at stå skoleret for menigheden.

Uægte børn blev ofte sat i pleje, det kunne være hos moderens forældre. Her kom et mindre plejevederlag ind i billedet.

Omfanget af uægteskabelige fødsler

Clausager citerede fyldigt tal for, hvor mange procent de uægte børn udgjorde af det samlede antal fødte. Set over hele landet er Vendsyssel og Han Herred (opgjort samlet) samt Fyn de landsdele med flest fødte uægte børn, med Lolland Falster og Sjælland i den anden (dydige) ende. Der blev opgivet tal mellem 16 og 2,2 % afhængig af by eller land og dominansen af befolkningens socialgruppe.

Opholdsstedkriteriet

Begrebet ”10-månedersdagen” kom også ind i billedet. Hvor havde moderen opholdt sig på avlingstidspunktet? Det var fra 1844 bestemmende for hvilken kommune der var forsørgelsespligtig overfor barnet. Tidligere var det barnets fødesogn, som var forsørgelsespligtig, men man ville uskikken, med at jage fødende ugifte eller omvandrende kvinder over sognegrænsen, til livs. Indtil 1868 var sognepræsten formand for fattigkommissionen og ”avlingsstedkriteriet” medførte en omfattende korrespondance præsterne imellem – bl.a. fordi de skulle indføre ”ti-måneders opholdssognet” i kirkebogen.

Præsident for Københavns byret

Clausager afsluttede med en ”solstrålehistorie” om et par ”uægte” drenge fra Sæby, som i kraft af deres gode hoveder og gåpåmod (og en biologisk far, som vedkendte sig faderskabet) endte som jurister fra Københavns universitet, hvoraf den ene blev præsident for Københavns byret. – Vel ikke overraskende?

Referat fra slægtstemaften den 18. september 2013

Af Jesper Rajten, formand for TSF

Tema: ”**Søg og du skal finde**” med Georgia Nielsen, Slægtshistorisk Center, Fredericia.

Med Georgia Nielsen fra Slægtshistorisk Center, Kaltoftevej 27, Fredericia (Mormonkirken) som vejleder og Jonna ved tastene, blev vi vejledt i nogle af mulighederne ved brug af mormonernes kolossale database via deres hjemmeside: www.FamilySearch.org.

Georgia og Jonna

Da mulighederne er så mange, er anvendelsen ikke så simpel, at den kan forklares med få velvalgte ord. Vi har derfor spurgt den meget kyndige formand for »Slægtshistorisk Forening for

Storkøbenhavn« (www.genealogi-kbh.dk) Anna Margrethe Krogh-Thomsen, om vi må lægge et link til hendes fyldige vejledning på københavnerforeningens hjemmeside til benyttelse af FamilySearch som link på vores hjemmeside: [<http://www.genealogi-kbh.dk/dokumenter/Familysearch%2025%20apr.pdf>] kan også ses på vores hjemmeside under »Links« og benyttes derfra. Eller gå ind på københavner-foreningens hjemmeside. Der er også mange andre interessante ting at se der.

Besøg på Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg

Af Jesper Ratjen, formand for TSF

Torsdag den 7. november var 8 medlemmer af sted på den programsatte arkivtur til Viborg og vi stod klar på trappen i begyndende småregn, da arkivet åbnede døren kl. 9.02. Vi havde bedt om at få pladser i nærheden af hinanden; – og det var der sørget for. Alle fik vist et godt udbytte af denne hyggelige arkivdag.

ARKIVERNES DAG

Lørdag den 9. november var det »Arkivernes dag« Vi havde stillet vores store udstilling ”Slægtsforskning begynder i kommodeskuffen” op på læsesalen. Jonna og Jesper besvarede slægtsrelaterede spørgsmål og havde nok at gøre kl. 10-16. Vi fik også et par nye medlemmer. Foruden os havde også militærhistorikerne en bemandet udstilling og arkivet viste Fredericia-film i frokoststuen. Arkivet havde sørget for god annoncering og da vejret var lidt regnsnuset, var der et godt fremmøde af interesserede. Op mod 100 besøgende.

Referat fra medlemsmøde den 14. oktober 2013.

Af Niels Thomsen, sekretær.

Tema: ”Pasprotokoller” ved Michael Dupont, overassistent, Rigsarkivet København.

I samarbejde med Lillebælt Folkeuniversitet.

47 medlemmer deltog.

Formanden Jesper Ratjen nævnte, med henvisning til sidste temamøde om Family Search, at det lovede skriftlige materiale er konverteret til en henvisning til vores hjemmeside. Her er angivet et link under København (specielt) til en fyldig vejledning på københavnerforeningen, Slægtshistorisk Forening for Storkøbenhavn's, hjemmeside med, hvordan man bruger Family Search.

En nyhed i den forbindelse er, at Family Search nu er begyndt at lægge danske kirkebøger ud på deres server, og det i en meget fin kvalitet (kun kirkebøger før 1892 – og meget mangler endnu). Gå ind på vores hjemmeside; vælg ”Links”; ”Kirkebøger & gravsten”; ”Mormon-film”.

I medlemmernes 10 minutter fortalte Jesper Ratjen om Dalmann Hey, der som afskediget rytter var endt som omstrejfende betler og derfor ikke figurerede i folketællingslisterne.

Herefter tog Michael Dupont (billedet) over.

Passets funktion.

For ca. 350 år siden indførtes pas som et legitimationsdokument, der gav indehaveren ret til at rejse fra et sted til et andet.

Det var udstedt af en øvrighedsperson og ihænde-haveren kunne hermed legitimere sig på rejser

udenfor sin hjemstav (sognegrænse).

Indtil 1846 skulle alle ”stænder” (adel, gejstlige, borgere og bønder) på nær embedsmænd i tjeneste, søfolk, der sejlede mellem havnene (som af praktiske grunde ikke var til at holde styr på) og folk som boede og færdedes indenfor 2 mil fra en købstad, have pas.

Efter 1846 bortfaldt kravet om pas ved rejser mellem landsdelene i kongeriget.

Passet skulle forevises til retsbetjenten på alle de steder, der passeredes på rejsen. Det kunne være ved landegrænser eller ved færgeoverfarer (evt. til

færgemanden/skipperen), ved overnatning (til gæstgiveren ved en enkelt overnatning) eller til kusken på postvognen. Det kunne også være aktuelt at vise det i en købstad ved gennemrejse.

Pasprotokollerne.

For godt 200 år siden indførtes pasprotokoller over udstedte og viserede (foreviste og påtegnede) pas. Pasprotokollerne blev ført af retsbetjenten i købstæderne eller birk/herred samt ved passage i købstæder, færgeoverfarter og landegrænser.

I pasprotokoller noterede myndighederne følgende data over udstedte pasbøger: Udstedelsesdato, navn, fødested, udseende, erhverv, destination og evt. kautionist.

I pasprotokollerne over foreviste pas noterede man den rejsendes pasoplysninger med forevisningsdato, navn, erhverv, udrejsested og -dato, sidste forevisning og destination. Ud fra disse protokoller kunne man følge en persons færd, hvor kom personen fra og hvor rejste vedkommende hen.

Pasprotokollerne blev ført kronologisk og der var (og er) ingen form for registratur til protokollerne. (De var jo kun til kort tids brug, - hvorfor en del er kasseret).

Pasprotokollerne har, i forhold til lægdsrullerne, den fordel, at her opførtes alle personer, også kvinder, børn og personer udenfor det militære system.

Pasprotokollen kan være et glimrende hjælpemiddel at benytte sig af, når man skal søge en person der er forsvundet ”ud i det blå”, men der skal blades en del.

DAISY.

Michael nævnte lidt om søgning i DAISY i forbindelse med pas og pasprotokoller.

”Arkivskaber” vil ofte være byfoged/herred/birk. For bønder dog godsejeren.

I ”Arkivserie” vil alene anførelse af ordet ”pas” oftest give de bedste resultater, altså en bred søgning.

De forskellige typer pas.

Der fandtes op til 18 forskellige typer af pas. Her nævnes 5 af slagsen:

- 1) *Rejsepasset* blev udstedt af retsbetjenten (politimesteren). I passet var anført den rejserute, der skulle benyttes samt bestemmelsessted. Fra 1883 indførtes yderligere oplysninger i passene. Signalement (hårfarve, øjenfarve, højde m.v.) skulle indføres i passet.
- 2) *Vandrebøgerne* (håndværkersvendens skudsmålsgang) var håndværkersvendens pas for perioden 1828-1886. De var atteresteret af arbejdsgiveren, og skulle derved sikre at kun ”rigtige” håndværkere havde passene. Man ville undgå, at folk strejfede om i landet under foregivende af at være håndværkere.

- 3) *Skudsmålsbogen* var pas for tyende. De var udstedt og attesteret af sognepræsten ved konfirmationen.
Noteringen af visning af denne type pas er, for landsogdenes vedkommende indtil 1875, at finde i til- og afgangslister i kirkebøgerne. I byerne indtil 1854, hvorefter byfogeden overtog hvervet. I landsognene tog sognefogeden over fra 1876. By- og sognefogederne oprettede fra de nævnte tidspunkter tyende- og meldingsprotokoller. Skudsmålsbogen udstedtes for tyende i perioden 1833-1924. Da skudsmålsbogen var et privat dokument, som ikke skulle afleveres, er det vel nok den type pas, der oftest er fundet i vore forfædres efterladte gemmer.
- 4) *Opholdsbøger* var pas for udlændinge for perioden 1875-1928. De førtes også ind i pasprotokollerne.
- 5) *Amtspas* var pas for værnepligtige, som fik tilladelse til at flytte til et andet amt. De eksisterede i perioden 1788-1849. Oplysninger om dem findes i amtets pasprotokoller.

Formålet med et pas.

Det var dels et middel for staten til at kontrollere befolkningen, en sikkerhed for den rejsende og et bevis på den rejsendes nationalitet. Staten ville også sikre sig, at man havde et arbejde eller var på rejse til et arbejde. Man måtte ikke komme til at ligge det offentlige til byrde. Det kostede også at få udstedt et pas. Administration er ikke gratis.

Som bevis på at man måtte rejse, skulle f. eks. en håndværker have attest fra sin mester, en jøde fra sin "ældste" eller en fremmed fra en gæstgiver. Passets gyldighed var 3 dage fra udstedelsestidspunktet og gjaldt for én rejse.

Efter 1839 kunne de ved en påtegning gælde for flere rejser. Passene skulle indeholde visse data om personen. Fra 1883 blev de forsynet med yderligere signalement (hårfarve, øjenfarve, højde m.v.). Rejserute og bestemmelsessted var noteret i passet.

Hvad er der i dag bevaret af pasprotokoller? – Eksempler fra Sjælland.

Pasprotokoller over udstedte pas for 1788-1850 (Københavns pasregnskaber).

Helsingør fra 1804-.

Korsør fra 1798-.

De fleste byfogeder først fra omkring 1820.

Pasprotokoller hos Statens Arkiver.

Findes under: Retsbetjentregistraturen, afd. G.

Bestil materialet via DAISY som vist i starten.

Michael anbefalede også at kigge på DANPA's (www.danpa.dk) mange privatarkiver, hvor der kan ligge skudsmålsbøger.

Kortet over »Offentlige rejseruter ca. 1895« kan give ideer til hvor pas har skullet forevises.

Offentlige rejseruter ca. 1895

Referat fra Slægtstemaften, den 23. oktober 2013.

Af Niels Thomsen, sekretær.

Tema: ”Gotisk håndskriftlæsning og forberedelse til arkivbesøg” ved Bestyrelsen.

16 medlemmer deltog.

Formanden, Jesper Ratjen, startede med at udlevere følgende 3 papirer, der har relation til foredraget forrige mandag den 14. okt. 2013 om pasprotokoller.

- 1) ”Pas- og vandrebøger” med nogle oplysende tekster fra slægtshistoriske håndbøger.
- 2) Liste over »arkivskabere« der har relation til ”pas” – udtrukket fra Daisy.
- 3) Danmarkskort med offentlige rejseruter ca. 1895.

Forberedelse til besøg på landsarkivet for Nørrejylland, Viborg den 7. november.

Jesper gennemgik kort fremgangsmåden for benyttelse af DAISY og udleverede et papir med magasinopstillingskoder (Hvad dækker over et nærmagasin og hvad over et fjernmagasin?) samt de nye begrænsninger i forbindelse med benyttelse af arkivalier på læsesalen. (Se dem på Statens Arkivers hjemmeside under ”Praktiske oplysninger”)

Disse nye regler er foranlediget af uheldige situationer, hvor arkivmateriale er blevet fjernet fra arkiverne. Det er meget restriktive bestemmelser, men åbenbart nødvendige.

Man får ved ankomsten tildelt en plads på læsesalen. Al bestilling af arkivalier skal foregå via Daisy.

For at logge ind kan man stadig bruge sit gamle password fra Arkivalieronline. Ellers bestil et nyt!

Når man har bestilt, får man en kvitteringsmail fra DAISY med et bestillingsnummer, som man bør notere sig til senere brug på læsesalen. Nummeret benyttes for at få det bestilte materiale udleveret ved skranken.

(Enhver form for selvbetjening er ophørt - vist med undtagelse af film læsesalen).

Normalt får man besked fra arkivet (via Daisy) om, at det bestilte materiale ligger klar på læsesalen. For at undgå forgæves kørsel, må det absolut anbefales, at man afventer besked fra arkivet (via Daisy) om, at det bestilte materiale er kommet frem til læsesalen.

Når man bestiller, er det en god regel at bestille det, til dagen før man møder op.

Ekspeditionstiden for materiale fra fjernarkiv er op til 7 hverdage. Er det materiale fra et andet arkiv, kan ekspeditionstiden være op til 14 dage. Arkivalier, der ligger i nærmagasinet (i selve bygningen), kan bestilles fra læsesalen (altid via Daisy), ekspeditionstid ½-1 time.

Gotisk skriftlæsning.

Et medlem havde medbragt nogle tekster, vi kunne øve ”gotisk skriftlæsning” på. De uddeltes i kopi og efter lidt studietid læste vi dem i fællesskab med påpegning af enkelte bogstavers finesser (lange og korte s’er, h’er, f’er, sammenskrevne st, sk og dobbeltkonsonanter angivet med streg over, B og andre store bogstaver).

Det er en god idé, at finde vanskelige ord og bogstaver skrevet andre steder i teksten, hvor man måske kan (evt. gætte-) læse dem. Jesper udleverede også nogle eksempler på gotisk skrift, som vi øvede os på. Denne disciplin er jo forudsætning for at komme tilbage i de arkivalier, som vi møder i vor søgen.

Referat fra medlemsmøde den 11. november 2013.

Af Niels Thomsen, sekretær.

Tema: ”**Spørgekassen og bogauktion**” ved bestyrelsen
24 medlemmer deltog.

Der var først besvarelse af spørgsmål fra ”**Spørgekassen**” og dernæst en **bogauktion** over bøger, der er doneret til foreningen af medlemmer. Udover de anførte bogtitler, der fremgik af foreningens hjemmeside, var nogle bøger på forhånd udtaget til foreningens bibliotek.

Vi startede med medlemmernes 10 minutter, hvor Jonna Qvortrup (billedet) berettede om en god oplevelse i forbindelse med en weekend i Frederiks sammen med efterkommere af kartoffeltyskere. Dem har Jonna slægtsrelationer til (slægterne Hermann og Breüner). Jonna fik bl.a. et lille skrift ”Hvad mor fortalte”, hvor fortælleren var hendes morfars storesøster (født i 1893). Arrangementet omfattede også en tur rundt i området, hvor lokalkendte udpegede lokaliteter, der havde relation til de oprindelige kartoffeltyskere. Det var et godt initiativ, hvor relevante personer kunne mødes og udveksle informationer om deres aner.

Spørgekassen.

Formanden Jesper Ratjen startede aftenen med at gennemgå de 3 spørgsmål der var i spørgekassen.

1.

Her gik spørgsmålet på tyding af en udskrift fra en dåbshandling fra Vidstrup kirkebog (Vennebjerg Herred, Hjørring amt). Fødselstidspunkt var 6. juli 1843. Dåben findes i kirkebogen for perioden 1814-1864, opslag 21 nr. 150. Kopien på Arkivalieronline er gengivet tyndt og udtydeligt og næppe læsbart.

Man kan så med fordel anvende den nye mulighed, der er kommet med mormonernes nye affotograferinger af (foreløbig de fleste) danske kirkebøger. Disse affotograferinger ligger på nettet. Ved at gå ind på foreningens hjemmeside www.trekanten-slaegt.dk og Links/Kirkebøger og gravsten/mormon-film, kan man komme ind på mormonernes hjemmeside (FamilySearch) ved at klikke ude til højre. Så vælges ”Browse through” og man kan nu vælge amt, herred og sogn. Affotograferingerne er af en meget fin kvalitet. Det eneste problem er, at man må søge lidt for at finde det rette opslagsnummer, da de ikke svarer til numrene fra de danske affotograferinger.

Her finder vi dåben under opslagsnummer 26, og her er tydingen ulige lettere end i Arkivalieronline.

2.

Et hjemstedsbevis, hvad er det, og hvad var formålet med det? Det aktuelle dokument var et hjemstedsbevis fra 1884, der bekræftede, at Jeppe Hansen var forsørgelsesberettiget i Erritsø kommune.

Vi gik ind på foreningens hjemmeside/Links/Information/Spørg om alt. Her dukker forlaget Grifo op. Klikkes der på ”H” for hjemstedsbeviser fås forklaringen. Indehaveren af et hjemstedsbevis har med dette dokument bevis for at være forsørgelsesberettiget i Danmark.

Formålet med beviset var at vise at personen, ved rejse/ophold i udlandet, var forsørgelsesberettiget her i landet. Man måtte ikke komme til at ligge det fremmede land til last.

3.

Sidste spørgsmål var en parallel til fjernsynets ”Sporløs”. En amerikansk danskfødt mand, Poul, har bedt sin grandkusine om hjælp til at finde sin danske far.

Spørgsmålet lød: "Poul er født i 1943 i Slagelse. Da var hans forældre flyttet fra hinanden, og i 1949 drog han med sin mor til USA, hvor hun giftede sig igen.

Jeg kender hans fars fødsel og dåbsdata og hans forældres vielsesdato; alt sammen i Slagelse. Ved Pouls dåb står hans far som reservebetjent, men ved ikke hvor?

Poul mener, at hans far tog til København, at han giftede sig igen og fik nogle børn.

Er der noget som helst, jeg kan gøre?” spørger grandkusinen »Spørgekassen«.

Ja, da! svarer »Spørgekassen«.

Jesper Ratjen redegjorde for opgaven med udgangspunkt i fælgende oplysninger:

Først må vi bringe os selv på omgangshøjde med spørgeren:

1) Ved et barns fødsel/dåb nævnes forældrenes navne i kirkebogen

Hvad véd vi:

Slagelse. 1943. Poul. Far: Reservebetjent.

Slå op i kirkebogen (Arkivalieronline). 2 sogne i Slagelse: Skt.Mikkkel og Skt.Peder

Vi finder i Skt.Peder kirkebog: Fødte Mandkøn 1943.

1943, 13. Sept. Poul Jørgensen. Far: Reservebetjent Erik Emil Jørgensen født 5. januar 1919; Mor: Else Christensen født 7. marts 1919. I anmærkningsrubrikken: *Forældre frasep. 1.marts 1943 – Viede i Hospitalskirken 5. Dec.1941*

Nu kender vi faderens navn og fødselsdato.

Forældrenes vielse slås også efter:

Den står i Slagelse Skt.Mikkkel, selv om vielsen var i Skt.Peder (?)

Her står Erik Emil Jørgensens fødselsdato som: 15. januar 1919

Er Erik Emil Jørgensen født den 5. eller 15. januar 1919?

Slagelse Skt.Peder Fødte Mandkøn 1919:

Erik Emil Jørgensen, født 15. januar 1919.

Tog reservebetjent Erik Emil Jørgensen til København?

2) (Mands)personer bosiddende i København kan i mange tilfælde findes i vejvisere eller telefonbøger.

Post&Tele museet har lagt indscannede KTAS-telefonbøger 1910-1965 på nettet.

Link til disse: TSF's hjemmeside; – links; – København (specielt).

I KTAS telefonbogen findes: Erik E. Jørgensen O.pol.betj. Grænsevej 4 (tlf) SØ 8193

3) Lever han endnu?

Med Navn, fødselsdato, fødested, adresse på et tidspunkt (helst efter 1968, hvor cpr-registret blev oprettet) kan man spørge sit lokale Folkeregister.

Det oplyses, at Erik Emil Jørgensen er død 11.juni 1970 på adressen: Søndersøvej 15, Gentofte

Hvilket sogn ligger denne adresse i?

TSF hjemmeside; –links: – Kirkebøger og gravsten; – Sogneportalen

Søndersøvej 15, Gentofte ligger i Jægersborg sogn, Sokkelund herred, Københavns amt.

Desværre er kirkebøgers døde kun indscannet til og med 1969. (Fødte, konfirmerede, viede kun til og med 1960), så der må findes alternative kilder for at få mere at vide:

Dødsannoncer i lokale aviser.

Opslag i den ikke scannede del af kirkebogen og Gentofte skifteretten (begge på Landsarkivet – kræver adgangstilladelse)

Bogauktion.

De modtagne bøger var opført på lister med angivelse af forfatter, titel, årgang og billigste antikvariatpris. Der var 84 udbudte numre. Som startpris benyttedes en fjerdedel af antikvariatprisen.

Jesper var auktionarius

Der blev solgt bøger for 880 kr. som går i foreningens kasse.

De bøger, der ikke blev solgt, sælges ved henvendelse til bestyrelsen. Det drejer sig blandt andet om eksemplarer af ”Vejle amts Årbøger” udgivet af Vejle amts historiske selskab.

Læsning og bogmarked i 1600-tallets Danmark

”Klip fra en doktordisputats”: Sakset af Leif Horsmark

Af lektor, dr.phil. Charlotte Appel, Institut for Historie og Samfundsforhold. RUC.

Tredje påskedag, den 17. april 1688 blev en fattig tjenestepige ved navn Mette Jensdatter begravet på Vonsild kirkegård syd for Kolding, selvom hun ikke hørte sognet til. Den korte beretning om hendes liv og sørgelige endeligt skylder vi Vonsild-præsten, Johannes Rüde, der i sin kirkebog bl.a. berettede, at Mette som barn var blevet gudfrygtigt opdraget og siden havde lært sig selv at “læse i prentede bøger”. Hun havde tjent forskellige steder, men var kommet ”til fald”, dvs. havde født et barn uden for ægteskab, og boede nu alene i den lille landsby Strårup, hvor hun “hawer leffvet i armod oc kunde intet svare til kongl. skatter”. Fra Mettes bror havde pastor Rüde hørt, hvordan hun ca. syv uger tidligere havde begivet sig af sted til fastelavnsmarked i Kolding for at købe sig en historie “som Peders sølff nøgel oc andre slige”. Men på vejen hjem var hun åbenbart faret vild og var derved “kommen til sit dødsted” på den lille sti, hvor man mange uger senere fandt hendes lig.

Oplysningerne om Mette Jensdatter er ikke mindst interessante, fordi det alene er pga. de særlige omstændigheder omkring hendes død (og pga. Vonsildpræstens interesse for de mennesker, han levede iblandt), at vi pludselig konfronteres med en dimension af 1600-tallets dagligliv, som der ellers sjældent berettes om: En

tjenestepige, der havde lært sig selv at læse, og som endda var så ivrig efter at få fat i nyt læsestof, at hun begav sig ud på en lang, kold og som det viste sig farefuld tur. Spørgsmålet melder sig derfor straks: Var Mette Jensdatter en ener? Eller var hun måske snarere en blandt mange jævne mænd og kvinder, der på dette tidspunkt havde fået adgang til det trykte medium?

Hvor og hvordan blev der i det hele taget undervist i læsning? Hvem fik mulighed for at lære læsningens kunst? Hvordan fordelte færdighederne sig mellem mænd og kvinder, land og by, og forskellig økonomisk og social baggrund? Og kunne der iagttages en udvikling over tid?

Andet hovedfelt gælder anvendelsen og udbredelsen af det trykte medium. Hvordan var bogproduktion og bogdistribution organiseret i denne periode, hvor det typografiske medium stadig var nyt? Hvorvidt (og hvordan) forsøgte stat og kirke at regulere og påvirke brugen af det trykte ord? Hvilke former for tryk blev produceret med henblik på et bredere publikum? Hvor meget blev trykt - og hvad kostede de forskellige tryksager? Og hvordan forholder mængden og arten af de bevarede bøger sig til det, der i sin tid forlod trykpresserne?

Endelig har jeg prøvet at besvare spørgsmålet om, hvorvidt de forskellige tryksager, der var henvendt til "den menige mand", rent faktisk kan ses at være nået ud til det "intenderede publikum". Det er en af afhandlingens grundlæggende antagelser, at læsning og bogmarked var to sider af samme sag og derfor må behandles i sammenhæng.

Med så mange, forskelligartede spørgsmål, siger det næsten sig selv, at der ikke findes et enkelt kildemateriale, hvor man kan gå hen og finde svar på de stillede spørgsmål. I løbet af forskningsprocessen har hun derfor været vidt omkring. Hun har bl.a. analyseret lovgivningsmateriale, visitatsbøger, kirkebøger, skolefundatser, kirke- og skole-regnskaber, tingbøger, skattemandtal, skifter, boghandlerkataloger og -annoncer, bibliotekskataloger og sidst men ikke mindst af de gamle tryk selv, deres forord og hovedtekster samt deres fysiske fremtræden. Derudover har hun gjort flittig brug af megen kirkelitteratur- og boghistorisk forskningslitteratur samt en stor samling af lokalhistoriske studier.

Hvad fandt hun ud af? Hun fremhæver nogle af de resultater, der kan sætte Mette Jensdatter og hendes "bogbrug" i perspektiv. Hun har bl.a. kunnet vise, at den danske kirke - ligesom sin svenske søsterkirke - førte en aktiv katekismuspolitik. Man ønskede, at børnene skulle tilegne sig et pensum, der konstant blev udvidet (De ti bud, Fader Vor, Trosbekendelsen, dåbens og nadverens sakramenter, alle med forklaringer, og efterhånden også med den såkaldte hustavle og andre tillæg). Derfor anbefalede man, at børnene skulle lære at "læse prent" eller "læse i bog". Når de først havde lært at læse "indenad", som det også hed, kunne de

bagefter bedre lære at læse stoffet “udenad”. En bred vifte af gejstlige initiativer kan påvises op gennem 1600-tallet: fra påbudt registrering af de undervisningspligtige børn, til organisering af praktisk undervisning og udgivelse af undervisningsmateriale.

At læse i prent var altid det første man lærte. Undervisningen heri lå forud for og var adskilt fra undervisning i skrivning - og dermed sammenhængende læsning af skrift. Her er en af grundene til, at mange historikere tidligere har været af den opfattelse, at landbefolkningen overvejende bestod af analfabeter. Man har mødt bønder, der blot underskrev deres fæstebreve med bomærker eller initialer, eller gik til degnen for at få læst et brev, de havde modtaget. Men de samme bønder kan altså sagtens have været i stand til at læse bøger.

I et samfund præget af fundamental ulighed mellem mænd og kvinder, herskede der på ét punkt i hvert fald principiel lighed mellem kønnene, nemlig som kristne sjæle over for Vor Herre. Hendes undersøgelse viser, at mange forældre har sørget for også deres døtres undervisning i basal læsefærdighed, ligesom vi konkret (i Pastor Rüdes biografier og flere andre steder) støder på mange ganske jævne kvinder, der kan “læse i bøger prent”. Men dermed holdt ligheden også op. Det var næsten udelukkende drenge, der fik lov at klatre højere op i færdighedshierarkiet og tilegne sig de for erhvervsudøvelsen ofte nyttige skrive- og regnekundskaber.

Det skyldtes også, at selve læseundervisningen var billig, nogle steder endda helt gratis. For skrivning og regning skulle der imidlertid betales ganske pæne beløb. Undervisningens organisering (eller mangel på samme) kan igen forklare misforståelser i ældre forskning. Der fandtes stort set ingen skoler i betydningen skolebygninger eller -institutioner i 1600-tallet. De kom først for alvor med rytterskolerne i 1721 og de forordnede landsbyskoler fra 1739 og fremefter. Men der blev “holdt skole” i hver eneste købstad og i stort set hvert eneste sogn i betydningen: Der blev undervist! I købstæderne kan man påvise et helt hierarki af skoler: Fra latinskolen og den største “danske skole” med en privilegeret skrive- og regnemester i spidsen, over andre mindre skoler med fokus på læsning og ned til den helt uformelle undervisning, hvor bl.a. håndværkerkoner, tidligere (evt. handicappede) soldater og fattigfolk havde fundet en lille, men vigtig indtægtskilde ved at undervise de mindste i boglæsning.

På landet har der været betydelige forskelle både regionalt og mellem de enkelte sogne. Men ved 1600-tallets udgang synes det at have været muligt at rekvirere undervisning i basal læsning i så godt som hvert eneste sogn landet over. Dermed ikke sagt, at alle lærte at læse. For mange familier i små og trængte kår har det slet ikke været på tale. Men det trykte ord kom stadig længere og videre ud i samfundet. Med et voksende antal læsekyndige i lokalsamfundene må det også

være blevet stadig lettere at få konkret inspiration og støtte, hvis man som Mette Jensdatter selv ville forsøge sig udi læsningens kunst.

I ældre fremstillinger støder man ofte på oplysninger om, at bøger var så dyre, at det alene af den grund var udelukket, at almindelige mennesker kunne komme i nærheden af læsestof: En bibel kostede det samme som en okse, en salmebog det samme som en ko. Sådanne priser kendes fra kirkeregnskaber, hvor man har betalt for kirkernes store og fint indbundne bøger. Men læsestof kunne erhverves til helt andre priser, hvis blot man gik efter mindre formater, billigere papir, beskedne papirindbindinger - eller eventuelt købte bogen helt uden bind. Mette Jensdatter havde således lånt 4 skilling til bogindkøb af sin bror, før hun begav sig til Kolding.

Hermed det lidt forsinkede billede af den ”nye” bestyrelse.

Bagest: Kai Aurbo, Vita Horsmark, Irene Hansen, Jesper Ratjen, Niels Thomsen
Siddende: Hanne Olsen, Jonna Qvortrup, Nina Andersen

Bestyrelsen ønsker alle medlemmer og samarbejds partnere en rigtig glædelig jul samt et godt og lykkebringende nytår med mange gode oplevelser med vores hobby.

